

Ağustos-2023

**Deprem bölgesinde
marka-tedarikçi
ilişkilerinin
üreticilere etkisi
Türkiye 2023**

Dr. Derya Göçer & Dr. Şerif Onur Bahçecik
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

İçindekiler

Anket Sonuçları	04
Arkaplan	06
Yöntem	07
Anket Bulguları	09
A. Depremın Yol Açtığı Hasar	09
B. İşgücü Üzerindeki Etkiler	14
Sonuç: Bulguların Özeti	15
Ek: Anket Soruları	17
A. Üretim Yeri Ve Deprem Etkisi	17
B. Deprem Sonrası Üretim Ve Markalarla İlişki	18

Anket

Sonuçları

Sonuçlara göre, dört ildeki hazır giyim ve tekstil üretimi depremlerden ciddi şekilde etkilenmiştir.

2023 yılının Şubat ayında Kahramanmaraş'ı sallayan depremler, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük felâketlerinden birine yol açtı. Uluslararası toplum, bu depremlere acil afet yardımı ve insanî yardımla ivedilikle yanıt verdi. Türkiye Cumhuriyeti tekstil üretiminin önemli bir bölümü depremin salladığı bu 11 ilde yer almaktadır. Bu çalışma, depremin hazır giyim ve tekstil üreticileri ile çalışanları üzerindeki etkisi ile Türkiye'nin depremde etkilenen illerinde tedarikçileri bulunan küresel hazır giyim markalarının söz konusu afete tepkisini analiz etmektedir.

Depremin gerçekleştiği bölgenin dört büyük ilindeki hazır giyim ve tekstil üreticileri ile 2023 yılının Haziran ayında anketler yapıldı. Yapılan bu anketler telefon görüşmeleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. 1600'den fazla telefon numarası arandı, 202 üretici firma yetkilisi anketteki soruları yanıtladı. Çalışmanın amacı hem depremin hem de marka-tedarikçi ilişkilerinin deprem sonrası üretim sürecine ve çalışma koşullarına etkilerini anlamaktır.

Sonuçlara göre, dört ildeki hazır giyim ve tekstil üretimi depremlerden ciddi şekilde etkilenmiştir. Birçok üretici, üretim tesislerini geçici bir süre kapatmak zorunda kalmıştır. Depremin ve oluşturduğu tahribatın büyüklüğüne rağmen birçok küresel marka teslimat tarihlerini ertelememiş ve tedarikçiler artçı sarsıntılar sürerken üretimi sürdürmek zorunda kalmıştır. Küresel markalar, üreticilerle etkili bir iletişim kurmayıp işçi maaşlarının ödenmesine yardımcı olacak taahhütleri vermemiştir. Ankete göre, üreticilerin %33'ü işçilerine ücretsiz izin vermiştir. Üreticilerin işçilere herhangi bir malî destekte bulduklarına dair bilgi verilmemiştir. Ankete katılanlardan yalnızca %48'i depremde sonra işçilerine tam maaş ödemesi yaptığını belirtmiştir. Yapılan anketin sonuçlarının ortaya çıkardığı tablo ülkedeki şu gereksinime işaret etmektedir: Afet koşulları altında, küresel markaların kendi tedarik zincirindeki üretici firmalarla kurduğu ilişkileri gözden geçirerek yeniden yapılandırması elzemdir.

1600'den fazla telefon numarası arandı,
202 üretici firma yetkilisi anketteki soruları yanıtladı.

Ücretsiz İzin

33%

işçilerine ücretsiz izin vermiştir.

*Üreticilerin işçilere herhangi bir malî destekte bulduklarına dair bilgi verilmemiştir.

Tam Maaş Ödemesi

48%

depremden sonra işçilerine tam maaş ödemesi yaptığını belirtmiştir.

Arkaplan

Deprem, üç milyon insanın Türkiye içinde yer değiştirmesine yol açtığından barınma, depremzedeler için önemli bir sorun olmaya devam etmektedir.

6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş'ta meydana gelen yıkıcı deprem, Türkiye'nin 11 ilini ve yaklaşık 14 milyon nüfusu etkiledi. Güncel raporlara göre, 7.302'si mülteci olmak üzere toplam 50.783 kişi deprem esnasında ve/veya sonrasında vefat etti.¹ Deprem, üç milyon insanın Türkiye içinde yer değiştirmesine yol açtığından barınma, depremzedeler için önemli bir sorun olmaya devam etmektedir.² Can kaybının ötesinde, depremden etkilenen iller Türkiye ekonomisinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Depremden etkilenen 11 ilde gerçekleştirilen toplam ihracatın malî değeri, Türkiye'nin toplam ihracatının %9,05'ini oluşturmaktadır.³ İlk tahminler, depremin malî değer bazında tekstilde yüzde 13,7'lik, iplik ihracatında yüzde 24,2'lik bir azalmaya yol açtığını göstermektedir.⁴

Çokuluslu şirketlerin, insan haklarını koruma ve kendi tedarik zincirlerinde çalışan işçiler için insanca çalışma koşulları sağlama sorumluluğunu üstlenmesi gerektiği artık geniş bir çevre tarafından kabul edilmektedir. BM İnsan Hakları Konseyi, hükümetlerin ve şirketlerin ticarî faaliyetlerinde meydana gelen insan hakları ihlallerinin nasıl üzerine gidebileceklerinin, bu ihlalleri nasıl düzeltebileceklerinin ve engelleyebileceklerinin ana hatlarını belirleyen BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkelerini 2011 yılının Temmuz ayında kabul etmiştir.⁵ Söz konusu ilkelerin hukuken bağlayıcılığı

olmasa da son yıllarda, şirketler tarafından insan haklarına gerekli özenin gösterilmesi konusunda önemli politikaların geliştirilmesini sağlamıştır.⁶ Şubat depremi ve geçmişteki COVID-19 salgını gibi kriz anlarında şirketler, tedarik zincirlerini oluşturan firmalardaki insan hakları ve işçi hakları standartlarını korumaya dair verdikleri taahhütlere bağlılıkları yönünden sınanmaktadır. Felâketten kısa bir süre sonra dünya markalarının satın alma ofisleri ile Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği (TGSD) deprem sonrası durumu görüşmek üzere bir araya geldi.⁷ Bu toplantıda Türk imalatçılar, bölgedeki üretim kapasitesinin önemli bir bölümünün zarar görmediğini ancak işgücü arzında sorunlar yaşandığının altını çizdi. Küresel markaların iki ila üç haftalık gecikmeleri anlayışla karşıladığı ve siparişlerini başka firmalara kaydırma niyetinde olmadıkları bildirildi. Ayrıca birkaç büyük marka depremzedeler için nakdî ve aynî yardımda (battaniye, sıcak tutan giysi vb.) bulundu.⁸

Söz konusu taahhütler, küresel markaların sosyal sorumluluklarını yerine getirdiğini gösterse de verilen bu sözlerin ne kadarının tutulduğu sorusu yanıtız kaldı. Bu soruları yanıtlamak için depremin Türkiye'li tekstil üreticileri üzerindeki etkisine ilişkin Temiz Giysi Kampanyası ile iş birliği içerisinde bir anket tasarladık.

1. Öz, Filiz Kınık. "50,783 People Confirmed Dead in Türkiye Earthquakes." Accessed June 21, 2023. <https://www.aa.com.tr/en/turkiye/50-783-people-confirmed-dead-in-turkiye-earthquakes/2878735>.

2. OCHA. "Türkiye Earthquake 2023 Humanitarian Response Overview, 17 May 2023," May 18, 2023. <https://reliefweb.int/report/turkiye/turkiye-earthquake-2023-humanitarian-response-overview-17-may-2023>.

3. BTO EkoHayırmı. "Deprem Bölgesindeki 11 İlin İhracattaki Payı Yüzde 9,05." Accessed June 14, 2023. <https://www.btoekoHayirmi.com/haber-detay/deprem-bolgesinde-ki-11-ilin-ihracattaki-payi-yuzde-9-05>.

4. Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası: TTSİS. "Deprem Yıktı, Birlikte Yeniden Kuracağız!," May 11, 2023. <http://www.tekstilisveren.org.tr/index.php/haberler/deprem-yikti-birlikte-yeniden-kuracagiz>.

5. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. "Guiding Principles on Business and Human Rights." 2011. https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/guidingprinciplesbusinesshr_en.pdf

6. Business and Human Rights Resource Centre. "Mandatory Due Diligence." Accessed June 26, 2023. <https://www.business-humanrights.org/en/big-issues/mandatory-due-diligence/>

7. TGSD. "TGSD - Alım Ofisleri Deprem Sonrası Sektör Güncel Durum Bilgilendirme Toplantısı." TGSD (blog). Accessed June 14, 2023. <https://tgsd.org.tr/2023/04/27/tgsd-alim-ofisleri-deprem-sonrasi-sektor-guncel-durum-bilgilendirme-toplantisi/>.

8. Henkel, Regina. "Stand with Turkey: How the Fashion Industry Is Helping the Earthquake Victims in Turkey and Syria." FashionUnited, February 10, 2023. <https://fashionunited.com/news/business/stand-with-turkey-how-the-fashion-industry-is-helping-the-earthquake-victims-in-turkey-and-syria/2023021052220>.

Yöntem

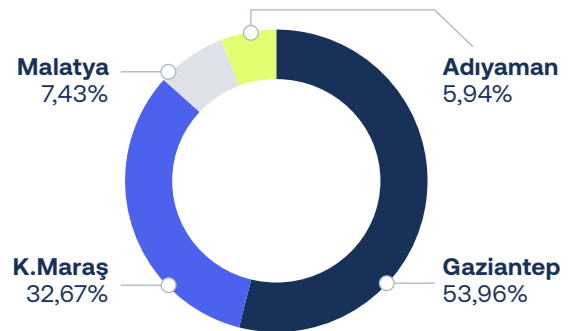
Anketin tasarımına iki ana soru rehberlik etti: Birincisi, depremin bölgedeki hazır giyim ve tekstil imalatı sektöründe yol açtığı zararın boyutu ve niteliği nedir? İkincisi, üreticilerin yaşadığı bu zararın, söz konusu firmalardan mal satın alan küresel markaların uygulamaları üzerindeki etkisi nedir? Türkiye tekstil sektöründe aldıkları önemli roller sebebiyle araştırma evreni olarak Adıyaman, Gaziantep, Kahramanmaraş ve Malatya olmak üzere dört il seçildi. Dr. Derya Göçer ve Dr. Şerif Onur Bahçecik,^{9,10} saha araştırması deneyimi bulunan beş görüşmeciden oluşan bir ekibe liderlik ederek bu araştırma projesini yönettiler.¹¹ Görüşmeciler verileri Google Forms'a girdiler ki bu yöntem, araştırma ekibinin ilerlemeyi gerçek zamanlı olarak izlemesine ve gerektiğinde örneklem listelerini güncellemesine yardımcı oldu. Görüşmeciler, güvenlik risklerini azaltmak için ve depremden etkilenen bölgedeki barınma sıkıntısını göz önünde tutarak, katılımcılar ile telefon üzerinden anket yapmayı tercih etti. Kamuya açık çeşitli kaynaklardan gerekli telefon numaraları edinildi. Bu kaynaklardan ilki ihracat yapan şirketlerin kaydolmasının yasal olarak zorunlu olduğu Güneydoğu Anadolu İhracatçılar Birliği'nin (GAİB) halka açık veri tabanıydı.

Deprem bölgesinde bulunan ihracat şirketlerinin adları, adresleri ve telefon numaraları için çoğunlukla bu veri tabanına başvuruldu. Telefon numaralarına erişilemediğinde ise internette şirket adları aratılarak gerekli iletişim bilgileri elde edildi. Örneklemi oluşturan illerde yapılan ticaret fuarlarının veri tabanları ve sanayi bölgelerinin web siteleri, kaynaklardan ikincisi idi. Üçüncü kaynak ise araştırmacılarımızın kişisel bağlantıları aracılığıyla birkaç şirketle iletişime geçmesi oldu. Bu anket, geçtiğimiz şubat ayındaki depremin hazır

giyim ve tekstil üretimi üzerindeki etkisine dair bilgileri genişletmeyi amaçladığından söz konusu şirketlerin merkezlerinden ziyade üretim tesisleri hedeflendi. Yukarıdaki bilgilere dayanarak iki hafta boyunca sayısı 1600'ü geçen telefon görüşmesi yapıldı ve 202 şirket ve/veya yetkili kişi anketteki soruların tamamını yanıtladı. Bunlardan üçü, telefon görüşmesi yapmak yerine anketi çevrim içi olarak doldurmayı tercih etti.

İki hafta boyunca sayısı 1600'ü geçen telefon görüşmesi yapıldı ve 202 şirket ve/veya yetkili kişi anketteki soruların tamamını yanıtladı.

ŞEKİL 1: ANKETE KATILAN ÜRETİM TESİSLERİNİN İLLERE GÖRE DAĞILIMI

9. Dr. Derya Göçer, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

10. Doç. Dr. Şerif Onur Bahçecik, ODTÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

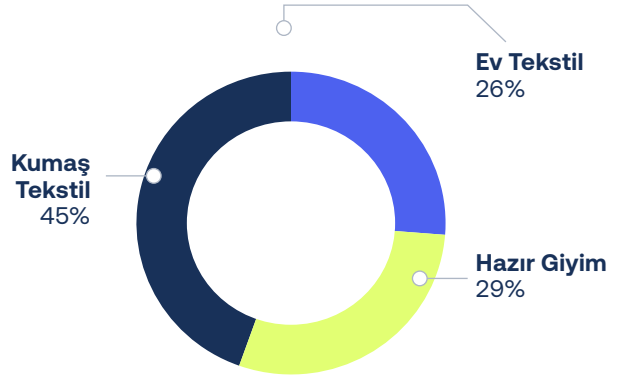
11. Görüşmecilerin kişisel bilgileri güvenliklerini sağlamak amacıyla gizli tutulacaktır.

Katılımcıların illere göre dağılım oranları, Türkiye'nin farklı illerinin hazır giyim ve tekstil sektöründeki önemini yansıtmaktadır. GAİB verilerine göre tekstil ihracatında Gaziantep ve Kahramanmaraş ülke sıralamasında 2. ve 4. sıralarda yer alırken Malatya 18. sırada ve Adıyaman 38. sırada bulunmaktadır.¹² Yerel firmaların İstanbul ve başka yerlerdeki iştirakleri aracılığıyla ihracat yapabildiğini ve yukarıdaki rakamların doğrudan anketin örneklemini oluşturan üretim yerlerini betimlediğinin altı çizilmelidir. Depremde aldığı hasarlar nedeniyle ivedilikle yıkılması gereken 51.000 binanın %23,4'ü Gaziantep'te, %21,4'ü Hatay'da, %21,1'i Kahramanmaraş'ta, %12'si Adıyaman'da ve %12,9'u Malatya'da bulunmaktadır.¹³ Bu araştırma, tekstil üretim hacminin düşük olması nedeniyle çalışmaya dahil edilmeyen Hatay ili dışında, depremde en ağır yıkıma uğrayan illerin tümünü kapsamaktadır.

Şekil 3'te de görülebileceği üzere üreticiler iç pazarda, ağırlıklı olarak Avrupa'ya ihracat yapan tanınmış Türkiye markalarına ürün tedarik etmektedir. İç pazara yönelik üretim yaptıkları belirlenen tedarikçilerin çoğunluğu aslında bavul ticareti için, yani Türkiye'de üretilen ürünleri ülke dışına ihraç eden şirketler için üretim yapmaktadır. Dolayısıyla, "iç pazar" etiketi, son ürünün Türkiye'de tüketildiği anlamına gelmez. Sadece tedarik zincirinin daha alt basamaklarında "iç pazar" ürünlerinin yer aldığı anlamına gelir. Şekil 3'te görülebileceği üzere müşterilerin bölgelere göre dağılımları, Ticaret Bakanlığı'nın yayınladığı Türk tekstil sektörü ihracat ve ithalat verileriyle uyumludur.¹⁴ Türkiye'nin ihracat yaptığı bölgeler söz konusu olduğunda AB ülkeleri %41,1'lik toplam pay ile başı çekerken Almanya ve İtalya, AB bölgesine yapılan ihracatlarda önde gelen iki ülke konumundadır.

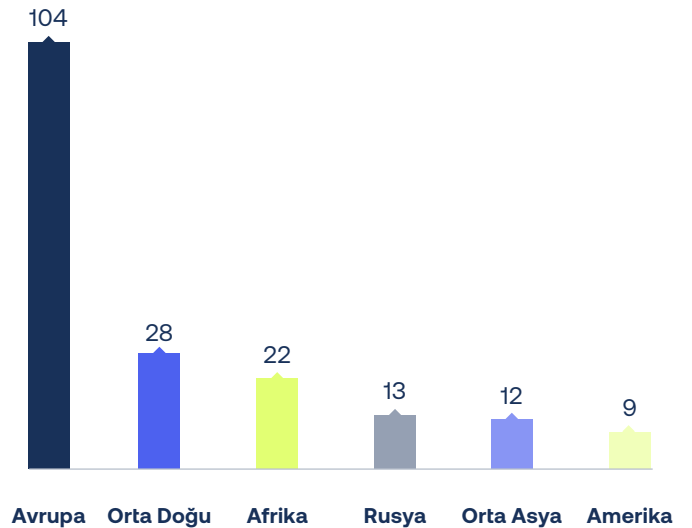
Ankete katılanların sektörlere göre dağılımı

ŞEKİL 2: ANKETE KATILANLARIN SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI

Pazar Dağılımı

ŞEKİL 3: MÜŞTERİLERİN BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI

12. GAİB. "Ocak - Mayıs 2023" tarih yok. <https://www.gaib.org.tr/tr/site/download-file/2838.html?class=StatisticFiles&unitSlug=tekstil>.

13. Duvar English. "50,576 buildings need to be demolished urgently in quake-hit provinces, minister says." <https://www.duvarenglish.com/50576-buildings-need-to-be-demolished-urgently-in-quake-hit-provinces-minister-says-news-61854>, February 16, 2023. <https://www.duvarenglish.com/50576-buildings-need-to-be-demolished-urgently-in-quake-hit-provinces-minister-says-news-61854>. Resmi hasar tespiti, binaları altı gruba ayırdı: acilen yıkılması gereken binalar, yıkılan binalar, ağır hasarlı, orta

hasarlı, az hasarlı ve hasarsız. İlk kategori, çökmüş zeminler gibi ağır hasar görmüş ancak hala ayakta olan binaları içerir. Güvenlik riskleri nedeniyle bunların acilen yıkılması gerekiyor. Bkz. <https://hasartespit.csb.gov.tr>.

14. Ticaret Bakanlığı, İhracat Genel Müdürlüğü; Tekstil ve Ham maddeleri Raporu, 2022, <https://ticaret.gov.tr/data/5b87000813b8761450e18d7b/Tekstil%20ve%20Ham-maddeleri%20Raporu.pdf>

Anket Bulguları

A. DEPREMİN YOL AÇTIĞI HASAR

Anket sonuçları, her ne kadar yıkımın büyük kısmı Gaziantep'te ve Kahramanmaraş'ta meydana gelse bile hasarın ölçeğinin ve kapsamının dört ili farklı şekillerde etkilediğini göstermektedir. Depremde hasar gören 83 adet üretim tesisinin (toplam katılımcıların %41'i) yarısından fazlası Kahramanmaraş'ta (46 adet) bulunmaktadır; geri kalan tesisler ise Gaziantep (18 adet), Malatya (10 adet) ve Adıyaman'da (9 adet) yer almaktadır. Anketteki sorulardan hiçbiri katılımcıların üretim tesislerindeki hasarın boyutunu değerlendirmelerini talep etmiyordu. Ancak deprem sonrasında tesislerde yapılan güvenlik denetimlerine ilişkin iki soru bulunmaktadır. Katılımcılara sorulan ilk soru, "Üretim tesisiniz deprem sonrasında marka, çok paydaşlı girişimler ya da devlet temsilcileri tarafından teftiş edildi ya da incelendi mi?" şeklindeydi. İkinci soru ise "Depremden sonra tekrar işe dönmeye önce bir uzman tarafından fabrikadaki hasarı tespit ettirme olanağınız oldu mu?" şeklindeydi.

İlk soru, yetkililerin ya da müşterilerin üretim sahasını kendi istekleriyle teftiş edip etmediklerini; ikinci soru ise üreticilerin yeniden üretim faaliyetine geçmeden önce işyerlerinde hasar tespiti isteyip istemediklerini sorgulamaktadır. Toplamda, 202 katılımcıdan 78'i (%39) yetkililer, denetçiler ya da markalardan hiçbirinin üretim tesisini incelemek için teftiş gelmediğini belirtti. Görece hasar görmüş 83 üretim tesisinden 37'si (%45), hasar tespiti yapmak için devlet yetkililerinden, denetçilerinden ya da markalardan hiç kimsenin teftiş gelmediğini, 13 adet üretim tesisi (%16) ise tesisleri yeniden faaliyete geçirmeden önce binayı kendilerinin incelettirme olanakları olmadığını ve devletten ya

da markalardan hiçbirinin hasar tespiti için teftiş gelmediklerini belirtti. *Dolayısıyla ne markalar ne de ilgili devlet kurumları deprem sonrası tesislerdeki hasar tespiti için ciddi bir destek vermemiştir.*

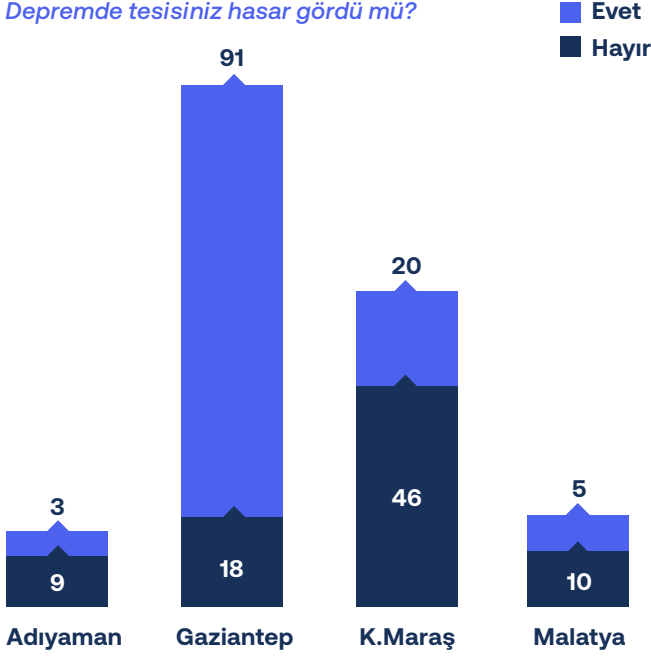
Anket sonuçları, depremin bölgedeki üreticilerin faaliyetlerini sürdürme kabiliyetlerinin önemli ölçüde etkilendiğini göstermektedir. İkiisi Kahramanmaraş'tan ve altısı Gaziantep'ten olmak üzere yalnızca sekiz adet katılımcı (%4) depremden

Toplamda, 202 katılımcıdan 78'i (%39) yetkililer, denetçiler ya da markalardan hiçbirinin üretim tesisini incelemek için teftiş gelmediğini belirtti.

sonra üretimin eskisi gibi devam ettirildiğini belirtti. Bu katılımcılardan biri, küçük işletmesinin üretim tesisinin depremde hasar gördüğünü aktardı. Depremde zarar gören tesislerin 68'i (toplam örneklemin %33'ü) imalathanelerinin kapalı olduğunu belirtirken, 14'ü (toplam örneklemin %6,9'u) fabrikanın faaliyette olduğunu ancak çalışacak hiç kimsenin olmadığını aktardı. Toplam örneklem içerisinde, anketi yanıtlayanlardan 93'ü (%46) deprem nedeniyle en az dört haftalık iş günü kaybı olduğunu belirtti. "Depremden dolayı ürün teslimatını geciktirmek zorunda kaldınız mı?" sorusuna yanıt veren katılımcıların %21'i (43 adet) müşteri teslimatlarını ertelediklerini belirtirken %9'u (18 adet) bir hafta ya da ondan daha az bir süre geciktiklerini aktardı. Katılımcıların seksen dört adedi (%42), iki haftadan fazla bir süre boyunca ürün teslimatını geciktirdiklerini belirtti.

ŞEKİL 4: HASAR GÖREN MÜLKLER

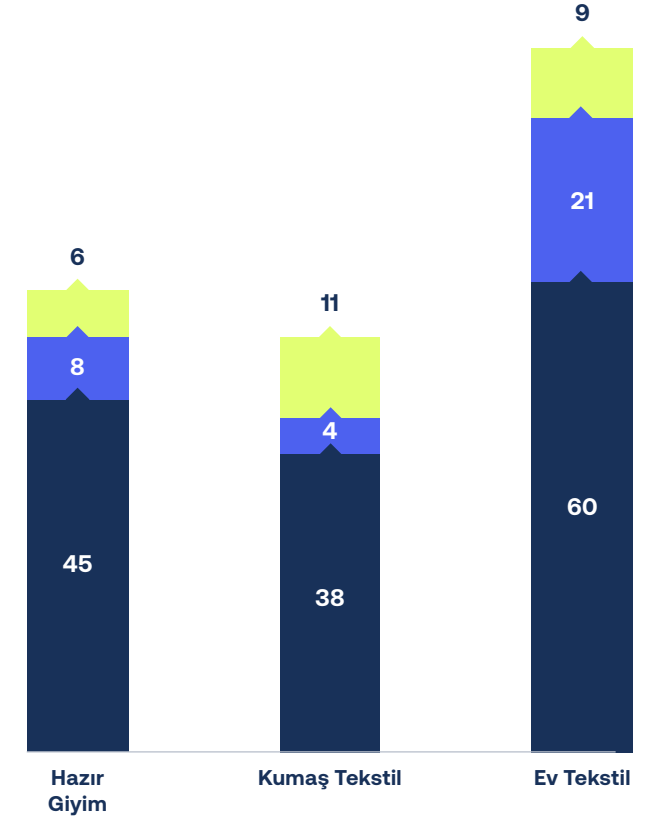
Depremde tesisiniz hasar gördü mü?

Deprem bölgesinde yaşamı tehdit eden ve üretimi aksatan ciddi artçı sarsıntılar da yaşandı. Şekil 6'da görülebileceği üzere artçı depremleri hisseden üreticilerden 143'ü (%70,8) bu sarsıntılara karşın işletmeleri açık tutarak çalışmayı sürdürdüklerini belirtmiştir. Bu durum, üretim sürecinin yavaşlamaması için sözleşme tarihlerinin değiştirilmemesinin ya da tedarik zincirini oluşturan üreticilerin desteklenmemesinin etkisini göstermektedir. İşçiler, yalnızca fiziksel olarak tehlikeli olmakla kalmayan, ayrıca genel sağlıklılık hâli bakımından da sıkıntı verici bu sarsıntılar esnasında çalışmak zorunda bırakılmıştır.

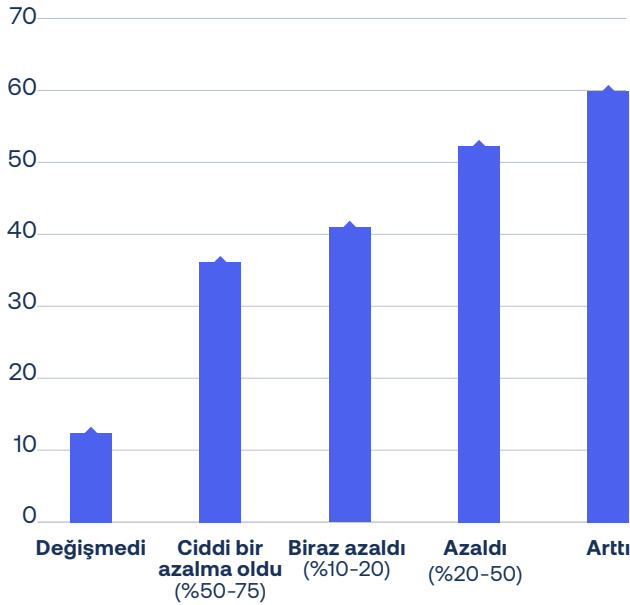
ŞEKİL 6: ARTÇI SARSINTILAR ESNASINDA ÜRETİM

■ Çalışmaya devam etmek zorunda kaldık
■ Günü paydos ettik
■ Saatlik ara verdik

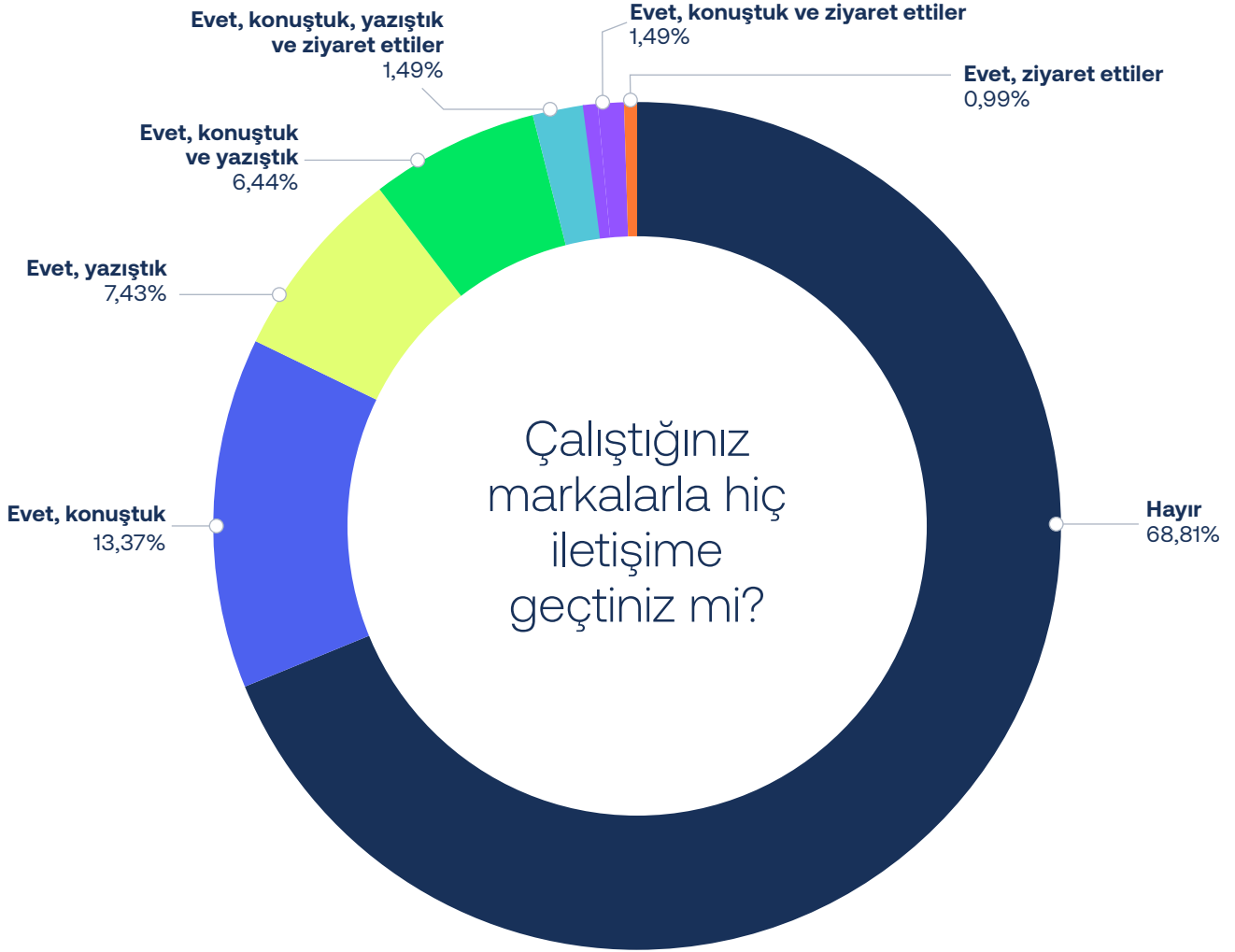

ŞEKİL 5: DEPREMDEN SONRA DEĞİŞEN ÜRETİM KAPASİTESİ

Üretim kapasiteniz depremlerden sonra değişti mi?

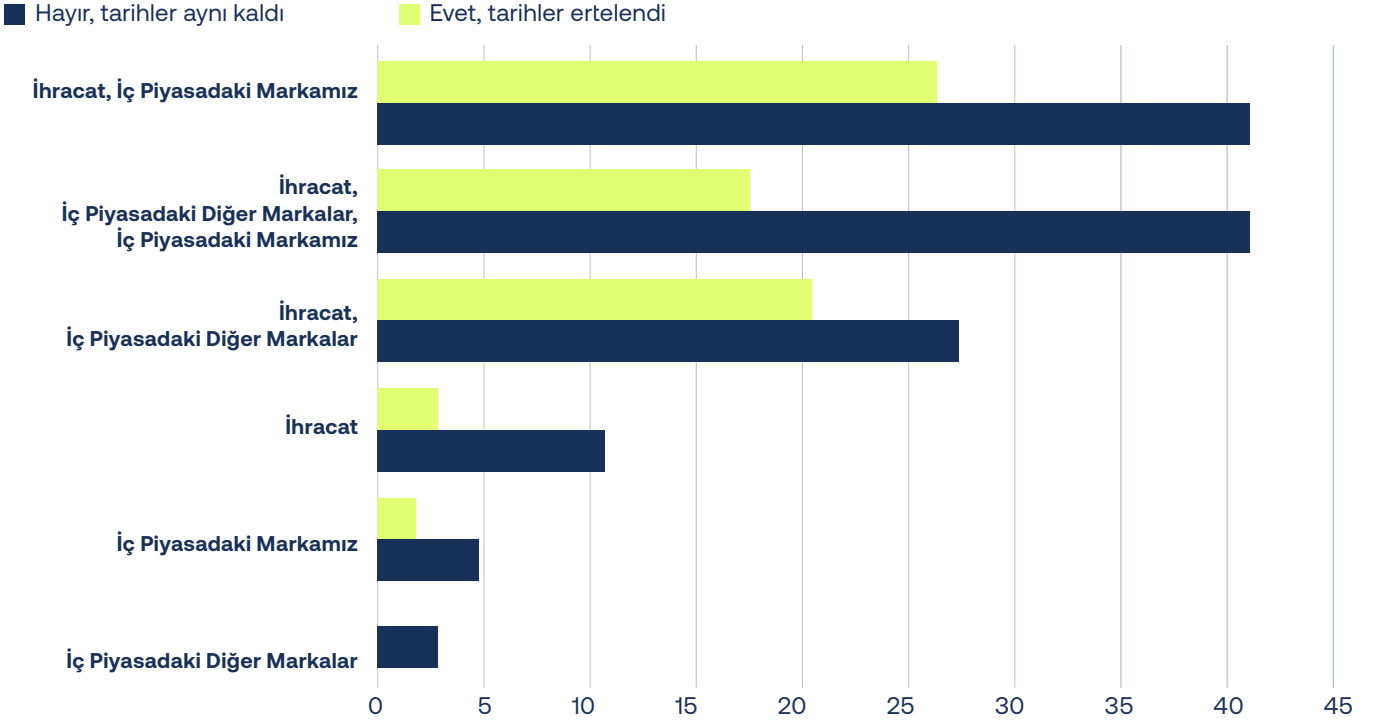
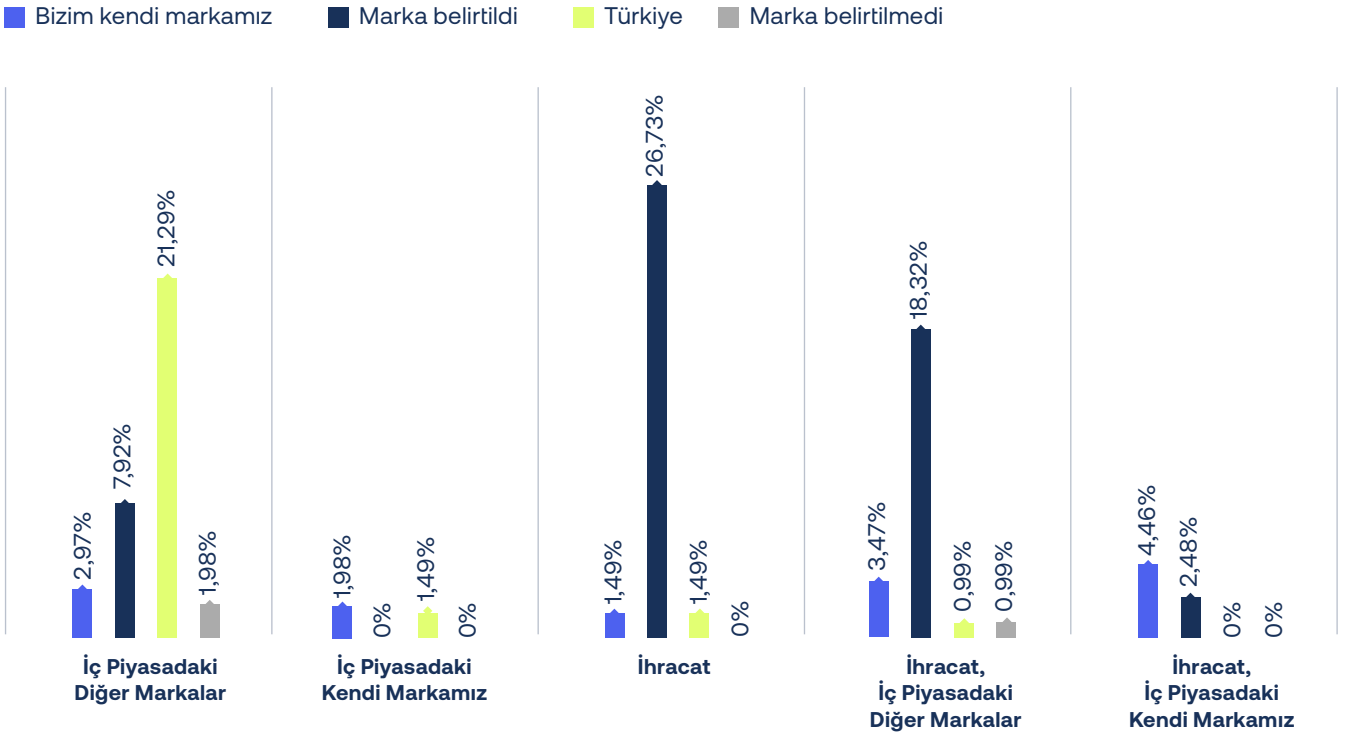
ŞEKİL 7: DEPREM SONRASINDA ÜRETİCİLER VE MARKALAR ARASINDAKİ İLETİŞİM

Ana deprem ile tehlikeli ve yıkıcı artçı depremlerin verdiği hasara karşın ankete katılanların çoğunluğu (%69) depremin ardından müşteriler ve markalar ile herhangi bir iletişime geçememiştir. Ayrıca ankete katılanların %35'i, depremden sonra müşterilerinin son teslimat tarihlerini ertelediklerini aktardı. Vahim koşullarla karşı karşıya kalmalarına karşın 202 katılımcıdan yalnızca beşi, markaların depremden

sonra üreticilere ve işçilere yardım etmeyi teklif ettiklerini aktardı. Tedarikçisi olduğu markalardan gerekli yardımı alamayan 32 üretici firma en az üç haftalık iş günü kaybına uğramıştır. 15 adet üretici firmanın ise en az bir çalışanı yaralanmış ya da vefat etmiştir. ***Dolayısıyla deprem sonrasında küresel sektörün verdiği taahhütler ile anketin ortaya koyduğu sonuçlar birbirini pek tutmamaktadır.***

ŞEKİL 8: SON TESLİM TARİHLERİNİ ERTELEYEN MÜŞTERİLERİN DAĞILIMI

ŞEKİL 9: HEDEFLEDİKLERİ ANA PAZARLARA GÖRE MARKALARIN KAMUOYUNA AÇIKLANMASI¹⁵

15. İhracat malları, doğrudan yurt dışına satılmak için üretilen ürünlerdir. İç pazarlar ürünleri, çoğunlukla bir satıcıya daha sonra bu ürünleri dış pazarlara satması için sevk edilirler. İç pazar markaları, bilinen yerel markalar için üretilen ve hem yurt dışına satılan

hem de yurt içinde tüketilen ürünleri ifade eder. Kimi üreticiler yukarıda belirtilen tüm bu kategorilerde üretim yapmaktadır.

Şekil 9'da çok açık biçimde görüldüğü üzere ihracata yönelik üretim yapan tedarikçiler, ürün verdikleri markaların bilgilerini kamuoyuna açıklamaktan kaçınmaktadır. Bu durum, müşterilerinin satın alma uygulamalarına ilişkin kritik bilgilerin gün ışığına çıkması hâlinde katılımcıların karşılaşılabilecekleri olası olumsuz tepkilerden çekindiklerine dair bir gösterge olabilir. Üreticilerin marka isimlerinden bahsetme şekillerinden, aktardıklarından daha çok sayıda

markalarla çalıştıkları sanılmaktadır ancak sadece bir büyük markadan söz etmişlerdir. Bu yüzden, müşterilerini kamuoyuna açıklamamayı seçen üretici sayısının çokluğu ve diğer üreticilerin açıklamadaki çekingenlikleri nedeniyle aşağıdaki marka listesi kesinleşmiş bir liste olarak kabul edilmemelidir. Bu liste, deprem bölgesindeki hazır giyim ve tekstil sektörünün aşırı derecede bağlantılı yapısını göstermektedir.

KATILIMCILAR TARAFINDAN MÜŞTERİ OLARAK TANIMLANAN MARKALAR

Armani	Bershka	Benetton	Beymen	Bestseller	Boohoo
Calvin Klein	Defacto	DOS	Gloria Jeans	Good American	H&M
IKEA	Inditex	Koton	Kiğılı	Koyteks	LC Wakiki
Mavi	MDS	Morben	Hayırrth Face	S. Oliver	Oysho
Pierre Cardin	Sarar	Timberland	Tommy Hilfiger	Urban Outfitters	Vans
Varner	Zara				

Anketteki “Depremden sonra müşterilerinizin sipariş hacimleri değişti mi?” sorusuna verilen yanıtlara göre, ankete katılanlardan 97’si (%48) depremden sonra alıcıların siparişlerini azalttığını aktarmaktadır. Farklı sektörler, gelen siparişlerdeki bu azalmadan nispeten etkilenmiş görünmektedir. Siparişi azalan üreticilerin 42’si (%43,3) kumaş sektöründe, 34’ü (%35) hazır giyim sektöründe ve 21’i (%21) ev tekstili sektöründe üretim faaliyetlerini sürdürmektedir. Son teslim tarihini ertelemek yerine sipariş miktarlarını azaltmak, fazladan gelire en çok gereksinim duyulan bu dönemde gelir kaybına yol açmıştır.

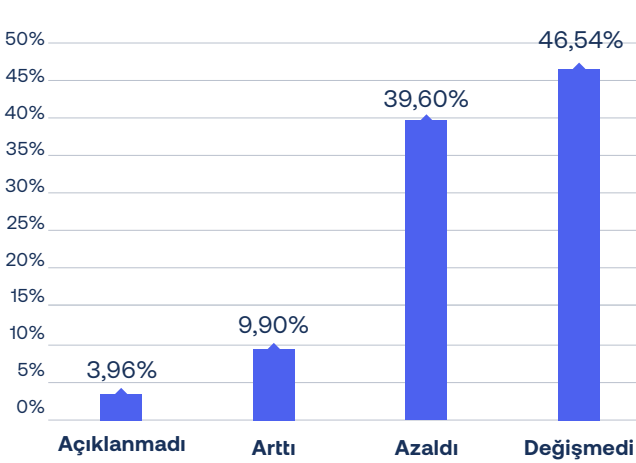
Ankete katılanlardan 97’si (%48) depremden sonra alıcıların siparişlerini azalttığını aktarmaktadır.

16. Markaların kamuoyunda ifşası, hazır giyim ve tekstil üretimini konu edinen STK çalışmalarında tartışılan bir konudur: https://www.workersrights.org/wp-content/uploads/2020/01/garment_industry_brochure_dec_2019.pdf.

B. İŞGÜCÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLER

Anket aynı zamanda depremin hazır giyim ve tekstil imalatındaki işgücünün nasıl etkilendiğine dair bilgileri genişletme amacını taşımaktaydı. Depremde sağ kalan birçok işçinin ailesinin bir ya da birden fazla üyesi vefat etmiştir. Bu işçilerin yaşadıkları evler ya enkaza dönmüş ya da içinde oturulamayacak hâle gelmiştir. Deprem bölgesinde ise genel bir refah kaybı yaşanmıştır. Aşağıdaki grafik, üretici firmaların istihdam düzeylerindeki değişiklikleri göstermektedir:

ŞEKİL 10: DEPREM ÖNCESİ DÖNEME GÖRE İŞGÜCÜ SAYISINDAKİ DEĞİŞİMLER

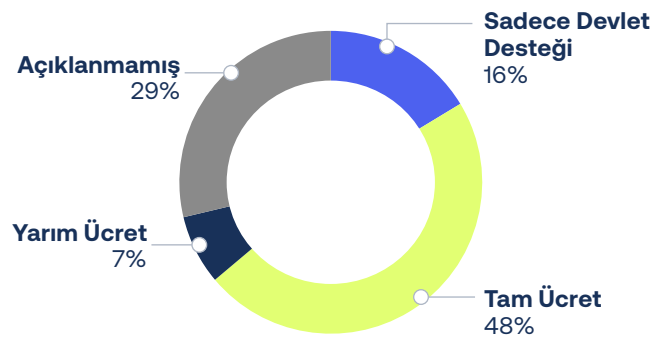

Ankete verilen yanıtlar, anlamlı sayıda üreticinin işgücü sayısında bir düşüş yaşadığını göstermektedir. Telefon görüşmelerinde alınan notlardan, toplam işgücü sayısında herhangi bir değişiklik olmadığını bildirenlerin bile aslında bazı işçilerini depremde kaybettikleri ve yenilerini işe almaya gerek duydukları anlaşılmaktadır. Depremin yıkıcı koşulları nedeniyle üretim tesislerinden ayrılmak zorunda kalan işçilerin “istifa ettikleri” bildirilmiştir. Diğer bir deyişle, çalışmaya devam ettikleri takdirde hukuken almaya hak kazanacakları kıdem tazminatlarından feragat etmek zorunda kalmışlardır. Bahsi geçen “istifalar” sorunlu bir konudur çünkü hükümet, deprem bölgesindeki tüm sektörler için geçerli olmak üzere herhangi bir işçinin

çalıştığı iş yerinden çıkarılmasını yasaklamıştı.¹⁷ Bu yüzden, aktarılan “istifa” rakamlarının, aslında, başka birtakım nedenler yüzünden işten çıkarılan işçileri de içermesi olanaklıdır, ancak üreticilerin böyle bir durumun varlığını kabul etmeyecekleri söylenebilir. “Hakiki” işçi istifaları bile alışıldık biçimde yorumlanmamalıdır çünkü yıkılan konutlar, güvenli bir bölgeye taşınma gereksinimi ile aile üyelerinden biri ya da birkaçının vefatı gibi depremin neden olduğu son derece zorlu yaşam koşulları işten ayrılmalara yol açabilir. Dolayısıyla işçiler hukuken hak ettikleri için almaları gereken kıdem tazminatlarının tamamını talep edemeyebilirken depremin tahribatı sonrasında çalışanlarına karşı adil ve sorumlu davranmak isteyen herhangi bir işverenin işçileri istifa etse bile tazminatları ödemesi gerekmektedir. Ayrıca üreticilerden 58’i işçilerinin ücretsiz izne ayrıldığını bildirmiştir.

Anket yapılırken üreticilere depremden sonra çalışanlarının üretim kotalarının artırılıp artırılmadığı sorulmadı. Bazı tesislerde, işgücünün azalması nedeniyle, depremden sonraki ilk haftalarda (işçiler hâlâ geçmiş siparişleri tamamlayıp yeni siparişlere geçilmeden önce) en azından geçici bir süre boyunca çalışan işçiler için üretim kotalarının artırılması olasılık dahilindedir. Artçı sarsıntılar esnasında bile çok sayıda üreticinin üretime ara vermemesini sağlayan şeylerden biri de bu olabilir.

ŞEKİL 11: GEÇİCİ KAPATMA SIRASINDA İSTİHDAMDA KALAN İŞÇİLERİN ELDE ETTİĞİ GELİR

17. <https://www.haberturk.com/deprem-bolgesinde-isten-cikarma-yasaklandi-3567633-ekoHayirmi>, (Son erişim tarihi: 09.07.2023).

Sonuç:

BULGULARIN ÖZETİ

Bu anketin bulguları aşağıda yer almaktadır:

1	Anketin yapıldığı dört ilde kumaş, hazır giyim ve ev tekstili ürünlerinin imalat süreçlerinde önemli aksaklıklar yaşanmıştır.
2	En başta gelen aksaklık, üretim tesislerinin geçici olarak kapanmasıdır.
3	<u>Şekil 8</u> 'de görülebileceği üzere üretimdeki aksamalara karşın siparişlerin son teslim tarihleri için markalardan erteleme alamayan üreticilerin sayısı nicel bakımdan üreticilerin sayıcı anlamlıdır.
4	Ankete katılanlar, markaların üreticilere önemli görülen bir malî ya da aynı destekte bulunduğunu bildirmemiştir. Depremzedelere bazı yardımlar yapılsa dahi markaların kendi tedarik zincirlerinde çalışan hazır giyim ve tekstil işçilerine kayda değer bir destek verdiği belirtilmemiştir.
5	Tedarikçilerin verilen son teslim tarihlerinde nispeten katı olması ve yukarıda söz edilen destek eksikliği, depremden üç ay sonra bile üretim faaliyetlerini sürdüren önemli sayıdaki fabrikada işgücünün azalmasına bağlı olarak üretim kapasitesinde görülen ciddi düşüş göz önünde tutularak kavranmalıdır (<u>Şekil 10</u> 'da görülebileceği üzere).
6	Ankete katılan 202 tesisten sadece 96'sı depremin hemen ardından üretimin kesintiye uğramasına karşın işçilere tam maaş ödediklerini bildirmiştir. İşçilerin kıdem tazminatlarını alamaması ve verilen desteklerin kendilerine ulaşmaması, bu bölgedeki üreticilerden ürün tedarik eden markaların büyük bir depremin ardından deprem bölgesindeki insanlara verdikleri muğlak destek beyanlarını da yerine getirmediklerini göstermektedir.
7	Üreticilerle daha fazla iletişim, üretim süresiyle ilgili daha fazla esneklik ve çalışma koşullarına daha fazla dikkat, markaların yanıtlarını iyileştirmek için öne çıkan üç faktördür.

Genel olarak bu anketin sonuçları, üreticilerin, kendilerinin ve çalışanlarının karşı karşıya kaldıkları çok zor koşullara rağmen markalardan yeterli iletişim ve güvence alamadıkları için son teslimat tarihine ürün yetiştirme konusunda baskı altında kalmış olabileceklerini göstermektedir.

Birçok yerde güvenlik denetimlerinin eksikliği ve artçı şoklar esnasında üretimin yeniden başlatılması, üreticilerin teslimat tarihlerine işçilerinin güvenliğinden daha fazla öncelik verme gereksinimi duyduklarını işaret etmektedir.¹⁸ Teslimat tarihleri ve hukuken işçilere vermeleri gereken kıdem tazminatlarına ya da ücretli izinlere dair sorulara pek çok üreticinin verdiği yanıt, bu insanî krizin ardından markaların tedarikçileri kendi başlarının çaresine bakması için terk ettiği yönündeki görüşü pekiştirmektedir.

Bu nedenle araştırmanın bulguları, müşteri – tedarikçi ilişkilerinin merkezindeki büyük güç asimetrilerinin de altını çizmektedir.

Anketin bulguları, STK'ların deprem bölgesinde yaptığı geçmiş çalışmaların sonuçlarını da desteklemektedir.

Bir STK'nın açıklamasına göre genel tablo şuydu: Artçı sarsıntılarla çalışmak, doğal afetler evlerine ve ailelerine zarar vermişken ödeme alamamak ve ertelenmesi gereken teslim tarihlerine yetişmek için fazladan mesai yapmak. İşverenlerle yaptığımız anket, bu açıklamayı destekleyen bulguları ortaya koymaktadır.

18. Ankete katılan bir kişi, müşterilerin ürün taleplerini karşılamak için ruhsatlı taşıyonlarla çalıştıklarını belirtmiştir.

Ek: Anket Soruları

A. ÜRETİM YERİ VE DEPREM ETKİSİ

1. Birden fazla üretim yeriniz var mı?

- Evet → 1a. Evetse, kaç tane üretim yeriniz var?
- Hayır
- 1b. Nerede?
- Adıyaman
- Gaziantep
- Kahramanmaraş
- Malatya

2. Üretiminiz hangi alanlarda?

- Ev tekstili için kumaş
- Hazır giyim için kumaş
- Ev tekstili
- Hazır giyim
- Ayakkabı
- Diğer

3. Depremde üretim yeriniz zarar gördü mü?

- Evet
- Hayır

4. Deprem sürecinde marka, çok paydaşlı ortaklıklar (aracı) ya da devletten temsilciler denetleme yaptı mı?

- Evet
- Hayır
- Evetse kim?

5. Deprem sürecinde marka ile görüştünüz mü?

- Hayır
- Evet, yazıştık
- Evet, konuştuk
- Evet, ziyaret etti

6. Marka ile görüştüyseniz, başlıca görüşme konuları nelerdi?

7. Deprem sonrası fabrikayı açmadan önce hasarla ilgili bir uzmana denetim yaptırma şansınız oldu mu?

- Hayır
- Evet
- Başvurdum ama henüz gelmediler (bunu ancak hayır derse ekleyelim)

8. Siz ya da çalışanlarınızdan herhangi biri depremde yaralandınız mı?

- Hayır
- Evet → 8a. Evetse, kaç kişi?

9. Depremde çalışanlarınızdan hayatını kaybeden oldu mu?

- Hayır
- Evet → 8a. Evetse, kaç kişi?

10. Artçı depremlerde üretim yerinde neler yaşadınız?

- Hiçbirini hissetmedik
- Bazılarını hissettik ve geçici olarak üretim yerini boşalttık
- Bazılarını hissettik ve üretime devam etmek zorundaydık, ara veremedik.

B. DEPREM SONRASI ÜRETİM VE MARKALARLA İLİŞKİLER

11. Alıcılarınız çoğunlukla kimlerdir?

- İç piyasadaki kendi markamız
- İç piyasadaki başka markalar
- İhracat

İhracat denirse

Hangi markalar? (İpucu kelimeleri: ABD, AB bölgesi, Asya bölgesi, marka isimleri; MARKA, ÜLKE, BÖLGE anahtar kelimelerini almaya çalışalım)

12. Deprem öncesi kaç kişi çalışıyordu?

13. Şimdi kaç kişi çalışıyor?

14. Deprem sonrası hemen ilk haftalarda üretim süreçlerinizde nasıl bir aksama oldu?

- Fabrika kapandı
- Fabrika açıldı ama işçi gelemediği için üretim başlayamadı.
- Aksama olmadı, kapanmadık ve aynı şekilde devam ettik.

15. Deprem sonrası iş günü kaybınız kaç hafta olmuştur?

16. Artçı depremler sırasında üretime devam edebildiniz mi?

- Çalışmaya devam etmek zorunda kaldık
- Saatlik ara verdik
- Günü paydos ettik

17. Deprem sonrası üretim kapasitenizi değerlendirir misiniz?

- Biraz azaldı (yüzde 10-20)
- Azaldı (yüzde 20-50)
- Çok azaldı (yüzde 50-75)
- Aynı kaldı
- Arttı

18. Müşterilerinizin sipariş hacimleri deprem sonrası değişti mi?

- Arttırdılar
- Azalttılar
- Aynı kaldı

19. Müşterileriniz terminleri değiştirdi mi?

- Evet, ileriye aldılar
- Hayır, aynı kaldı.

20.Çalıştığınız markalardan ileri tarihli siparişi iptal edip başka ülkeye kaydıran oldu mu?

- Evet
- Hayır
- Bilmiyorum.

21.Deprem nedeniyle geç teslimat yapmak zorunda kaldınız mı?

- Hayır.
- Çok az gecikti (Bir hafta ve daha az)
- Biraz gecikti (2 hafta kadar)
- Çok gecikti (2 haftadan fazla)

22.(Geç teslimat varsa) Yaptırım yaşadınız mı? (Anketör yaptırımı açıklamalı: Gecikme nedeniyle siparişin sayısını azaltma; sonraki siparişleri geçmeme, para cezası, kontratın iptali)

- Evet
- Hayır

23.Farklı markalar farklı yaptırımlar uyguladıysa listeler misiniz?

- Kontratı kaybetmek
- Üründen daha az almak
- Para cezası
- Diğer:

24. Deprem nedeniyle işten çıkartmak zorunda kaldığınız işçi olduysa, tazminatlarını ödeyebildiğiniz mi?

- Evet, ödedim
- Evet, kısmen ödedim
- Hayır, ödeyemedim
- Hayır, işçi çıkartmak zorunda kalmadım.

25. Geçici kapanma yaşadıysanız, bu süreçte işçiler ücretsiz izin mi aldı?

- Evet
- Hayır
- Geçerli değil, geçici kapanma yaşamadım.

26. Ücretsiz izin almadıysa

- Yarım maaş verdik
- Tam maaş verdik
- Sadece devlet desteğini verdik

27. Markalar herhangi bir şekilde destek oldu mu?

- Hayır
- Evet, ...

VOA, Wikimedia Commons

Çevirmen: Mert Erçetin

Tasarım: Ceren Bettemir